

Gemeente van onze Heer Jezus Christus,

*Er is jou, mens, gezegd wat goed is,
je weet wat de Heer van je wil:
niets anders dan recht te doen,
trouw te betrachten
en nederig de weg te gaan van je God.
Micha 6:8*

Als je aan mensen vraagt wat het mooiste vers is van de Bijbel, dan wordt vaak dit vers uit het boek Micha genoemd. En dat is niet zo vreemd. Want deze woorden van Micha brengen ons tot de essentie van wat ons te doen staat als mensen, de kern van ons menszijn zoals God het ziet: God heeft ons niet geschapen om langs elkaar te leven, om doelloos door het leven te gaan, onvindbaar voor elkaar. *Maar*: om recht te doen, om barmhartig te zijn en met een nederig hart de weg te gaan die God ons wijst. Daartoe zijn wij geroepen. Er is ons mensen gezegd wat goed is, wat de Heer van ons wil. Maar weten en doen zijn twee verschillende zaken. Hoe komt het toch, dat wij mensen heel goed weten wat goed is, en er toch niet naar handelen? Hoe kan het zijn, dat mensen die onderwezen zijn in het Woord van de Heer, toch steeds weer met open ogen in de dezelfde valkuilen trappen? Dat we zo doof lijken, zo onbereikbaar, voor God en voor elkaar.

Met die vragen is ook de profeet Micha aan het worstelen. Hoe kan het toch zijn dat mensen weten wat goed is, en toch het kwade doen? Waarom dringen de woorden van God maar niet door? De profeet Micha geeft ons een verassend antwoord en wijst ons op ons slechte vermogen om echt te kunnen luisteren. Want daar begint de profetie in Micha 6 mee, met de woorden: 'Hoor toch wat de Heer zegt'! (Micha 6:1) Met deze woorden brengt Micha het Sjema, de geloofsbelijdenis van Israël, in herinnering. In een ver verleden, had Mozes dit aan de Israëlieten gezegd:

Luister Israël, de Heer, onze God, is de enige. Heb daarom de Heer lief met hart en ziel en met inzet van al uw krachten. Houd de geboden die ik u vandaag opleg steeds in gedachten (Deuteronomium 6:4-6).

Het is veelzeggend dat de geloofsbelijdenis van Israël begint met luisteren. Luisteren naar God is de grond onder het verbond tussen God en zijn volk. Geloven begint met luisteren, met stil zijn. Want alleen wie stil kan zijn, wie ruimte wil maken voor God, kan werkelijk horen wat Gods Stem ons te zeggen heeft. En daarom gaat het ook zo vaak mis. Want wij mensen zijn vaak slechte luisteraars.

Afgelopen donderdag ging het daar ook over in de oecumenische Bonhoefferkring. In het boekje *'Gemeinsames Leben'*, dat Dietrich Bonhoeffer in 1939 schreef voor het predikantenseminarie in Finkenwalde, zegt hij wijze dingen over het onvermogen van de mensen om echt te luisteren naar elkaar, en heeft hij het over het luisteren met 'halve oren', over het ongeduldige en onoplettende luisteren, dat niet echt gericht is op wat de ander ons te zeggen heeft. Ieder van ons zal dat wel herkennen. Hoe we in het luisteren zo gespitst zijn op wat wij zelf willen zeggen, dat we al gereageerd hebben voordat de ander zijn of haar zin kon afmaken. We horen wel, maar luisteren niet echt, omdat we toch al denken te weten wat de ander ons te zeggen heeft. Dit halve luisteren is zo gericht op onze eigen mening, op die drang in ons om zelf het

woord te nemen, dat het helemaal niet meer doordringt wat de ander ons wil zeggen. Daarom raakt het ons hart ook niet. In deze paragraaf over het luisteren komt Bonhoeffer met een scherpe analyse:

Wie niet meer naar zijn broeder kan luisteren, zal al gauw niet meer naar God luisteren; hij zal ook tegenover God altijd alleen maar praten. Daar begint de dood van het geestelijk leven, en blijft er niets over dan geestelijk geklets. Wie niet lang en geduldig kan luisteren, zal altijd langs de anderen heen praten en het tenslotte zelf niet eens meer merken.

Dietrich Bonhoeffer, 'leven met elkander' (1987), p. 69.

Wanneer er gepraat wordt zonder te luisteren, zijn er wel woorden, maar is er geen gesprek. Het zijn slechts klanken die naar elkaar uitgezonden worden, maar die nergens blijven hangen. Voor Dietrich Bonhoeffer is het luisteren naar de ander onherroepelijk verbonden met het luisteren naar God. Wie niet meer naar zijn broeder of zuster kan luisteren, zo stelt hij, zal uiteindelijk ook niet meer naar God luisteren. En dat is nu precies wat er tussen God en Israël aan de hand was in de tijd van de profeet Micha.

De profeet Micha leefde in een onvoorspelbare en onrustige tijd. In het jaar 721 wordt het Noordrijk Samaria onder de voet gelopen door het Assyrische leger. In het zuiden, in Jeruzalem en de omringende dorpen – waar we ook Micha moeten situeren – beleven de mensen angstige tijden. Het is een donkere nacht waar ze doorheen moeten. Ze moeten leven met de angst voor invallen, de continue dreiging van de oprukkende Assyriërs. Er is angst onder de mensen, maar erger nog is de gelatenheid, de totale anarchie die Micha overal om zich heen ziet. Er heerst een algemeen gevoel van zinloosheid. De overtuiging dat het niet meer uitmaakt. De muren zullen vallen. Leiderschap is er al lang niet meer. De mensen leven in een staat van wetteloosheid, waar chaos en wanorde een vlucht nemen. In zo'n politiek vacuüm moeten de kwetsbaarste groepen het ontgelden. Wees en weduwe worden onderdrukt, er wordt geplunderd en geroofd. Niemand luistert nog naar wat de ander nodig heeft. De mensen roepen wel om hulp en om genade, maar ieder is alleen, teruggeworpen op zichzelf.

Die toestand kan niet langer doorgaan. Daarom neemt God zelf het woord. Een belangrijk motiefwoord is het woordje *rîb*, dat dispuut of rechtsgeding betekent. De Statenvertaling vertaalt het met 'twist'. Een rechtszaak is vaak een laatste middel om recht te halen, om de ander te dwingen om te luisteren. Het komt meestal pas tot een rechtszaak als het al helemaal verkeerd is gelopen in de relatie, als niemand nog weet hoe het nog goed kan komen.

Het rechtsgeding is stijlfiguur die geregeld terugkomt in profetische teksten. Het onrecht dat mensen elkaar aandoen en het verbijsterende geweld dat elke menselijke waardigheid vertrapt zullen profeten vaak vertellen in de vorm van een rechtszaak. Ook in Micha 6 komen we dat tegen.

Hoor toch wat de Heer zegt! Met deze woorden wordt de aanklacht bekend gemaakt, waarmee de Enige zijn volk aanspreekt. Wanneer God gaat spreken, doet heel de schepping mee. De bergen moeten recht staan om te luisteren naar het rechtsgeding dat de Heer heeft met zijn volk. De heuvels moeten optreden als getuigen. Luister bergen, naar het pleidooi van de Heer! Hoor toe, onwrikbare fundamenten der aarde!

God roept de bergen en de heuvels erbij als getuigen. In vers 3 horen we de procesvragen, en kijken we recht in het Vaderhart van de Eeuwige. Het zijn indringende vragen, die zwaar zijn van verdriet, die schreeuwen om recht. Letterlijk vertaald klinken Gods woorden zo:

*Mijn volk, wat heb ik je gedaan,
en waarmee heb ik je vermoeid?*

Antwoord mij!

Micha 6:3

Waarmee heb ik jullie vermoeid? Zijn mijn woorden soms als lucht? Wat heb ik je toch gedaan? Het zijn dezelfde vragen die we in onze verbijstering en gekwetstheid kunnen stellen, als je vaststelt dat er niet geluisterd wordt, dat je woorden telkens weer neerdwarrelen als natte sneeuw. En toch... ondanks zijn diepe teleurstelling, laat God zijn volk niet los. Zo barmhartig is Hij. 'Mijn volk', staat er. Hij blijft Israël aanspreken als beminde, als bruid.

Dan volgt in vers 3-5 de redevoering van de Heer. Hier legt God het waarom uit van zijn aanklacht. En nu klinkt de hele heilsgeschiedenis van Israël mee. De Heer herinnert zijn volk aan de goedheid en de barmhartigheid waarmee hij zijn volk in de geschiedenis heeft omringd. En als God begint te vertellen, dan voel je daarin de liefde voor zijn volk ondanks al haar dwalen. God spreekt over de uittocht uit Egypte – hoe hij hen gered heeft uit de verdrukking die farao hun aandeed, en hoe hij Mozes, Aäron en Mirjam als herders had aangesteld om hen door de barre woestijn te leiden. Hij was het die hen manna uit de hemel gaf, toen zij honger hadden, en water uit de rots toen zij dorstig waren.

En weer klinken die woorden in vers 5: 'mijn volk'! Ben je Bileam soms vergeten? Die ziener uit lang vervlogen tijden, die u zegende, toen de koning van Moab tegen u opstond? En dan noemt God Sittim en Gilgal, twee plaatsen die onlosmakelijk verbonden zijn met de intocht in het land onder leiding van Jozua. Bij Sittim zijn ze de Jordaan, die grensrivier overgestoken, en bij Gilgal hebben zij voet gezet in het beloofde land, en hebben zij het verbond met de Enige vernieuwd. Op die heilige plaats hadden zij stenen uit de Jordaan gehaald, en hebben zij voor het eerst Pesach gevierd in het land der belofte. Daar aan de oevers van de Jordaan had Jozua het hen ingeprent. Dat zij dit nooit mochten en vergeten en dat zij hun kinderen moesten blijven vertellen over de grote heilsdaden van de Enige (Joz 3-4). Maar ze zijn vergeten hoe trouw de Heer hen is geweest. Je hoort het terug in Gods vragen: ben je dan vergeten wat er gebeurde tussen Sittim en Gilgal? Ken je de gerechtigheid van de Heer niet meer?

God noemt de drie grote heilsmomenten uit de geschiedenis van Israël: uittocht – woestijntocht – en intocht. Alsof God wil zeggen: mijn volk, herinner toch hoe ik jullie nabij ben geweest... hoe ik jullie ben voorgedaan als een lichtend spoor in wolk en vuur. Na de duisternis, komt het licht. Na de vloek, de zegen. In de achtste eeuw voor Christus, is dit het verlangen, de droom van Micha: dat iedereen - van koning tot priester en van jong tot oud – de woorden van de Heer weer zullen herinneren. Dat Jeruzalem weer een plaats zal zijn waar de woorden van de Heer niet alleen

zullen klinken, maar mensen er ook naar leven. Kunnen zij dit profetisch woord ter harte nemen? Zullen zij eindelijk leren zwijgen, zodat zij weer luisteren kunnen met hart en ziel?

Die woorden van Micha: wat komen ze vandaag dichtbij. Ook vandaag wordt Gods goedheid verdrongen uit deze wereld, door het gedreun van bommen, de inslag van raketten. Gods stem is onhoorbaar geworden. Maar het is niet God die zwijgt. Het zijn de mensen die door hun strijd zijn woorden onverstaaanbaar maken. Wat oorverdovend alles overstemt is het grote gelijk. Wie maar hard genoeg schreeuwt en nog harder terugslaat zal de overwinning wel behalen. Die wedloop van agressie maakt van het beloofde land een regelrechte hel.

Maar wat wij van Micha mogen leren is dat in de eenvoudige handeling van het luisteren er een weg naar vrede is. In de eerste plaats is er het luisteren naar wat de ander nodig heeft. Wie vrede wil, moet ook leren zwijgen zodat de stem van de ander door kan dringen tot onze harten: de pijn die er bij de ander zit, wat verloren raakte, het leed dat geleden is. Wie de nood van de ander gezien heeft en daar werkelijk naar heeft geluisterd, kan nooit meer terug naar de blinde haat, naar het broederschap van Kaïn, dat er slechts op gericht is om de ander geweld aan te doen. Dat broederschap is het spreken over de ander dat zo vol is van woede en wraakgevoelens dat we de ander niet meer als broeder zien, en uiteindelijk ook niet meer als mens. Dat spreken kan alleen maar doorbroken worden als we weer leren luisteren naar Gods Woord.

En daarmee kom ik tot het tweede luisteren, het luisteren naar de geboden die God gegeven heeft voor een goed leven in het land der belofte. Die woorden ten leven die Mozes hen op de berg Horeb heeft meegegeven, en die zowel gelden voor de geboren Israëliet als voor de vreemdeling die bij hen woont. Zal het land dat God gegeven heeft op een dag weer land van belofte zijn? Een land waar trouw en waarheid elkaar omhelzen, waar recht en vrede elkaar ontmoeten? Waar mensen weer huizen bouwen, waar nu de bebloede aarde huult? Micha droomde ervan. In die zwartste nacht zag hij een visioen, helder als het morgenlicht. Zwaarden die omgesmeed worden tot ploegijzers, mensen die weer mogen zitten onder de beschutte bladeren van de vijgenboom.

Verbijsterend is het antwoord van het volk in vers 6. Het volk vraagt zich af of ze het goed kunnen maken door brandoffers. Wat zal God behagen? Zijn éénjarige stieren voldoende als genoegdoening, of zal hij gunstig gestemd zijn met duizenden rammen, of met olie, zoveel als beken? Moedeloos zal Micha met zijn hoofd hebben geschud. Want Gods genade kan niet afgekocht worden met offers, met geld of goed. Het Godsoordeel is dan ook eenvoudig. Mens, je weet wat goed is! Je kent de geboden en leefregels van de Heer. En zoals God de drie grote heilsmomenten noemde (uittocht – woestijntocht – en intocht), zo noemt Micha hier drie waarden voor een leven waar God welbehagen in schept.

Recht doen: dat is het eerste wat Micha hier noemt. Dat je oogt hebt voor je medemensen, in het bijzonder zij die kwetsbaar zijn: de armen, de verdrukten, mensen die moeten leven trauma's of groot verdriet, mensen zonder huis. Behandel

de ander, zoals je zelf behandeld zou willen worden, zegt het Mattheüsevangelie. Want dat is het hart van de Wet en de Profeten. Ten tweede noemt Micha de *ḥešed*, een woord dat je hier met barmhartigheid of goedheid kunt vertalen. 'Door de weldadigheid lief te hebben' vertaalt de Statenvertaling. *Heb de barmhartigheid lief*, zou je dus kunnen zeggen. Ga genadig om met de ander. Omring mensen met goedheid en vriendelijkheid, ook als de ander je in het verleden heeft gekwetst. 'En ga *nederig* de weg van je God. Nederigheid is de derde belangrijke waarde die Micha hier noemt. Nederigheid heeft met een zekere terughoudendheid te maken. Mensen die nederig kunnen zijn, zullen hun eigen belang ondergeschikt maken aan die van de ander. De nederige is beter in staat om echt te luisteren, omdat hij doordrongen is van zijn eigen gebreken. Hij heeft veel beter door wat de ander nodig heeft, omdat hij niet in de eerste plaats gericht is op zijn eigen verlangens en gedachten, maar op het welzijn van de ander.

Dat is de weg naar vrede, zo kunnen mensen hun voeten zetten op de weg van goede daden. Het is de roeping van elke christen: om nederig de weg te gaan van onze God, door recht te doen aan onze naaste en de barmhartigheid hoog te houden, omdat we beseffen dat wij allen schuldig staan tegenover onze God. Gods wil doen betekent dat je de ander niet aantast in zijn waardigheid, dat je de ander met liefde blijft aankijken, dat je barmhartig bent omdat God voor jou barmhartig is, dat je je naaste vergeeft, omdat je zelf vergeven bent. Dat is de nederige weg die wij als mensen mogen gaan. We weten allemaal wat goed is. We weten wat ons te doen staat. Gaan op de smalle weg, waar gerechtigheid en barmhartigheid elkaar ontmoeten. Niet de brede weg van de eigengerechtigheid en de zelfverheerlijking, waar de één de ander vertrapt. Dat is de weg die Christus ons wijst: het wandelen met God over de paden van gerechtigheid.

Moge de Eeuwige ons hart vervullen met zijn barmhartigheid en liefde om die weg te gaan. Om te treden in het spoor van zijn Zoon die deze wereld eens zal vervullen. Naar zijn koningschap mogen we uitzien. Want dan zal de aarde vol zijn van Gods goedheid. Dan brengen de bergen weer vrede voort, en de heuvels gerechtigheid. Hij zal de redder zijn der armen. De lans van het geweld verbrijzelt hij. Geen mens denkt nog aan oorlog. Zonder ophouden zullen wij blijven bidden om die nieuwe wereld die God beloofd heeft, die komen zal wanneer Christus zal heersen van oceaen tot oceaen en van het oosten tot het westen.

*Laat uw wil gedaan worden, God,
Dat het op aarde zal zijn zoals in uw hemel.
Laat toch komen Heer, uw rijk
door Christus onze Heer!
Amen.*